

Результати впровадження програми спецкурсу «Гармонізація характеру в юнацькому віці»

У звичайному житті, зокрема, серед учнівської молоді завжди є особи, які прагнуть до гармонії внутрішнього світу, свідомо займаючись духовно-моральним самовихованням, інші – «пливуть за течію», тобто не прикладають жодних зусиль, щоб стати краще. Також існують й ті, хто під впливом важких життєвих обставин або за рахунок впливу деструктивних суб-культурних молодіжних груп набувають негативних рис характеру (агресивності, жорстокості, лицемірства, брехливості тощо). Отже, вектор особистісного розвитку може спрямовувати молоду людину або до гармонізації власного характеру, або до стагнації (відсутності розвитку), або до дисгармонізації характеру та саморуйнування особистості (коли людина у наслідок власної дисгармонійності не може будувати конструктивні взаємини, що приречує її на самотність).

Нами було розроблено та апробовано спецкурс «Гармонізація характеру в юнацькому віці», який поєднує теоретичні інформаційні блоки та психотренінгові вправи, що спрямовані на засвоєння духовних цінностей, формування духовно-моральних якостей та розвиток духовно-моральної саморегуляції, яка є основою гармонізації характеру особистості.

Спецкурс гармонізації характеру було впроваджено у навчально-виховний процес в 10-х класах загальноосвітніх закладів міста Прилуки Чернігівської області, Києва та Білої Церкви. Для оцінки ефективності спецкурсу психологами навчальних закладів було проведено психодіагностику гармонійності характеру учнів до і після відвідування старшокласниками психологічних занять.

Для порівняння результатів також було проведено два аналогічних психодіагностичних зрізи з різницею у 6 місяців у контрольній групі.

Результати даного експерименту є досить показовими. Дослідження свідчить про зростання середньостатистичного показника загальної гармонійності характеру в експериментальній групі та його зниження у контрольній. З цього випливає висновок: якщо людина не займається свідомим духовно-моральним самовихованням, то в неї автоматично гальмується особистісний розвиток, що знижує рівень гармонійності її характеру.

Динаміка рівнів гармонійності характеру протягом 6 місяців в експериментальній та контрольній групах має наступні закономірності. Відсоток осіб, з низьким рівнем гармонійності характеру в експериментальній групі значно знижується (на 16 %), а в контрольній залишається майже незмінним. Проте, кількість учнів, які мають високий рівень гармонійності характеру в експериментальній групі зростає (на 14 %), а в контрольній знижується (на 10%). Зниження відсотка учнів з дисгармонійним характером в експериментальній групі та збільшення представників гармонійного характеру підкреслює факт гармонізації характеру старшокласників завдяки засвоєнню духовно-моральних цінностей.

Як було сказано вище, у будь-якій учнівській спільноті завжди існують

особи, які гармонізують свій характер, займаючись свідомим самовдосконаленням, є також й ті, хто перебуває у стабільному стані (ступінь гармонійності їх характеру залишається незмінною, тобто їх особистісний розвиток нібито «пригальмований»), і, нажаль існують і такі учні, характер яких псується під впливом певних зовнішніх та внутрішніх чинників. Завдяки важким життєвим обставинам або за рахунок впливу деструктивних суб-культурних молодіжних груп такі особистості набувають негативних рис характеру (агресивності, жорстокості, лицемірства, брехливості тощо). Отже, вектор особистісного розвитку може спрямовувати молоду людину або до гармонізації власного характеру, або до стагнації (відсутності розвитку), або до дисгармонізації характеру та саморуйнування особистості (коли людина у наслідок власної дисгармонійності не може будувати конструктивні взаємини, що приречує їй на самотність).

Дослідження динаміки процесу гармонізації характеру в юнацькому віці показало, що у контрольній групі (тобто у «природних умовах») кількість учнів, характер яких дисгармонізується, така ж, як і тих, хто має стабільний рівень гармонійності характеру (38%). Це значно перевищує відсоток осіб, характер яких гармонізується (24 %). В експериментальній групі ситуація кардинально змінюється. Ми спостерігаємо протилежні тенденції, а саме: завдяки створенню психолого-педагогічних умов духовно-морального розвитку особистості кількість осіб, які свідомо гармонізують свій характер, дорівнює 61%, що значно перевищує кількість тих, хто особистісно не розвивається (24 %), і тих, у кого характер дисгармонізується (15 %). Цей факт ще раз наочно підтверджує тезу, що гармонізація характеру старшокласників відбувається завдяки довільному спрямуванню особистості в русло духовно-морального саморозвитку.

У чому ж виражаються гармонізація і дисгармонізація характеру старшокласників? Ми проаналізували середнестатистичні показники позитивних і негативних рис в експериментальній та контрольній групах і дійшли наступних висновків. В експериментальній групі особливо зросли показники моральних якостей (альтруїзму, відповідальності, чесності), комунікативних рис (доброзичливості, емпатії), дещо зміцнилися вольові якості (організованість, стресостійкість), також зросли креативність, толерантність, оптимістичність. Значно знизився рівень таких негативних рис як агресивність, лицемірство, екстернальність, корисливість, психічна збудливість (вибуховість) та невротичність (нервово-психічна ослабленість).

На відміну від експериментальної в контрольній групі, відбулося зростання песимістичності, невротичності, психічної збудливості та лицемірства при зниженні емоційної стабільності, креативності й доброзичливості до інших. Ця дисгармонізація характеру може бути пояснена, по-перше, природною кризою юнацького віку, коли молода людина намагається певним чином самоствердитись у світі (і не завжди успішно), по-друге – складною соціально-політичною ситуацією в Україні (це був період з листопада 2013 року до травня 2014 року), що сприяла загостренню особистісних криз, подолання яких можливо переважно завдяки знаходженню нових сенсів життя та духовно-моральних ціннісних орієнтирів.

Наприкінці навчального року нами було проведено опитування психологів, які проводили спецкурс «Гармонізація характеру старшокласників». Усі психології

підтверджують корисність і доцільність проведення психологічного спецкурсу, відзначаючи, що старшокласники приймали активну участь у тренінгах та рольових іграх. Також, серед психологів неодноразово лунають проблемні питання щодо невивантаження часу на повноцінне проведення спецкурсу, адже у навчально-виховному плані освітніх закладів відсутня необхідна кількість годин на психологічну роботу. Найбільшу *зацікавленість* в учнів викликали психологічні заняття, присвячені таким темам:

- Моральні ставлення людини – основа її гармонійного характеру.
- Самоаналіз результатів психодіагностики.
- Дихотомічність духовно-моральних рис характеру.
- Саморозвиток духовно-моральних, волевих, креативних і комунікативних якостей (сподобались практичні вправи).
- Усвідомлення рис характеру, які допомагають міжособистісному спілкуванню.
- Особливо сподобалися психологічні рекомендації та практичні вправи щодо набуття навичок відновлення після стресу.

Отже, виходячи з вираженої зацікавленості до проблем психологічно-морального змісту, можемо відзначити досить розвинуту мотивацію старшокласників до самопізнання, що є проявом їх психологічної готовності до духовно-моральної самоактуалізації й саморозвитку.

Найбільш *дискусійними* були теми:

- Що таке саморозвиток, духовно-моральне самовдосконалення?
- Критерії гармонійного характеру.
- Християнська антропологія: питання цнотливості, сріболовства, гордині.
- Боротьба з пристрастями, розвиток моральних чеснот.
- Совість і мораль; брехливість і чесність.
- Розвиток сили волі, позитивного мислення.

Дискусійність означених питань означає зону найближчого особистісного розвитку старшокласників, а саме: визначення системи духовно-моральних цінностей та критеріїв конструктивності поведінки. Тобто, мотивація саморозвитку в учнів є, а моральних орієнтирів для цього не вистачає. Тому актуальним завданням сучасної освіти є створення психолого-педагогічних умов духовного розвитку учнів на основі розуміння та засвоєння чітко визначеної системи духовно-моральних цінностей.

Найбільш *складними* для старшокласників були теми:

- Дисгармонії характеру – актуальна проблема сучасної людини (адже, на думку сучасних юнаків, дисгармонії характеру серед сучасної молоді відсутні).
- Християнська антропологія: дух, душа, тіло.
- Вчення про тілесні пристрасті та моральні чесноти.

Складнощі у розумінні глибинних основ християнської антропології, неусвідомлення сутності дисгармоній характеру – все це свідчить про нерозвинутість моральної самосвідомості учнів, рефлексії, самокритичності. Високий рівень его-захисних психологічних механізмів (самовиправдання власних помилок та негативних рис) ускладнює міжособистісні взаємини юнаків та дівчат. Тому сьогодні доцільно спрямовувати психолого-педагогічний виховний вплив саме на формування духовно-морального світогляду, на розуміння дихотомічної природи добра і зла. Формування мотивації саморозвитку старшокласників має спиратись не

лише на прагнення до морального ідеалу, а, перш за все, на усвідомлення дисгармонійних рис свого характеру й відверту боротьбу з власною недосконалістю.